

Den røde tråd til antikken

Nosch, Marie Louise Bech

Published in:
Logos

Publication date:
2017

Citation for published version (APA):
Nosch, M. L. B. (2017). Den røde tråd til antikken. *Logos*, 36-39.

LOGOS

Klassikerforeningens medle

ler el. Sagn; **μῦθος**, 2) Snakken, Sladren, id. [Fab id. 2) **μῦθο-λογικός**, 3, hørende, **μῦθο-λόγος**, *ον*, som fortæller el. Sagn; **ὁ**, Mytholog, *Pl. ο.*, **μυθόομαι**, = **μυθίομαι**, **μῦθο-ποιός**, *ον*, som opdi **ὁ μ.**, = **μυθολόγος**, *Pl.*
μῦθος, **ὁ**, 1) Ord, Tale **ποιον τὸν μῦθον εἶπες**, hvad et Ord; **πρὸς μῦθον εἰπεῖν**, *π* et Ord til En, tale til ham; begyndte at tale; **ἐκάστου μῦθου**, enhvers Tale; **μῦθοισι κενάσθη**, talende, *Hom., Tr., sj. att. Pr.*; **μῦθος**, jeg siger det ikke som Meneing, *Pl.* Særl. a) Fortælling Sønner, *Od. ο. Α.*; Rygte, Soing, Budskab, *Tr.* b) Raad, Befal og Beslutning, Forhave **ὁ** Ordsprog, *Aisch.* d) Gjenstand **ὁ** Od.; **τὸν ὄντα εἶσιν μῦθον**, digtet Fortælling, Sagn (i den historiske Fortælling), *S* og Heltesagn, Mythe, *Pind.* **μ. ἀνθρώπων ἐχει**, som Sagnet *μ.* ogs. om den aisopiske Dyrer **μῦθος** Vers som i Prosa, *Att.*; **οὐκ ἔστι μῦθος** æventyrlig, sige Usandhed, *Dem.* **μῦθο-ώδης**, *ες*, fabelagtig **μυθία**, *ῆ*, Flue, ofte som dristig Uforskammethed el. Ki *id.*

spind, *Theophr.* [**ΣΚΡΙΠ** **λογο-ποιος** **μα** **20** **λογο-ποιός**, *ον*, **λογολι** linger, a) Igs. **λογολι** historiske Værker, *Hdt. ο. Α.* de ældste, **Ἡδ.** **ο. Α.** Taler for Andre, for dem for Retten, *Pl.* **Ἡδ.** Aisop, *Hdt.* d) En, *ὁ* breder falske Efterretninger, *Or. ο. Α.*
λόγος, **ὁ**, egl. Sammenlen, 1) Ord, Tale (Tænkte), ogs. i *plur.*, *F.*, hos *Ep.* sjld. og k blotte Ord, mods. **ὅρα λόγῳ**, for at sige det med **πολλὰς ἐπιστήμας ἐνὶ ἑνώματι** nævne med ét Navn, *P* somhed, **ἀρχέτω τις λόγῳ** at tale; **περὶ οὗ ὁ λόγος** ogs. **ὢν νῦν ὁ λ.**; **λόγῳ τῷ λόγῳ διελθεῖν**, *διεί* nemgaa Nog. i Talen; **τινος**, bringe Talen. **ἕως** **ἕστί** **τινων**, som Nog **ἕστί** **τινων** at omtale; **ἔργῳ** end at det med Ord *F.* 3) i særlige Btdngr., det afgjørende Ord, *οὐκ* b) Udsagn, Orakelspro

TEMA: BAG OM BEGREBERNE

DEN RØDE TRÅD TIL ANTIKKEN

af Marie-Louise B. Nosch, centerleder, ph.D., Center for Tekstiltforskning, KU

Figur 1: Den lille lerfigur illustrerer, hvordan oldtidens hyrder kunne opnå hvid uld ved at krydse bestande af forskellige fåreracer. Fåreavl er en teknik, som får stor betydning for tekstilhåndværket. Protokorintisk arybal i keramik, formet som en vædder, dateret 640-625 f.v.t. J. Paul Getty Museum. Digital image courtesy of the Getty's Open Content Program.

Tekstiler har i årtusinder udgjort et vigtigt element i menneskets hverdag, og de tidligste vidnesbyrd er 25.000 år gamle tekstilaftryk fra Centraleuropa. Fra de schweiziske pælelandsbyer i 4. årtusind f.v.t. findes bevarede net, tekstiler og rester fra hørforarbejdning.

I de første mange tusind år bestod klædedragten af flettede og vævede plantefibre kombineret med forarbejdede skind og pels fra først vilde dyr og siden husdyr. Denne kombination af skind og flet kan ses i Ötztis dragt, stenaldermanden som blev fundet i permafrost i Alperne (3500-3200 f.v.t.) Men fra overgangen mellem Stenalder og Bronzealder i Middelhavsområdet (ca. 3000 f.v.t.) sker en banebrydende innovation, hvor man udbyttede de domesticerede geders og fårs uld til vævning i stedet for at slagte dem og bruge deres skind.

Uld blev i så høj grad en vital ressource for de minoiske og mykenske paladsøkonomier, at vi i dag taler om den græske Bronzealder som Uldalderen. Linear B-tavlerne – et skriftsystem, der gengiver den ældst kendte form for græsk – beskriver minutiøst, hvordan de mykenske paladser holdt mandtal med tekstilarbejdere og fårehyrder, og at der var tale om kontrolleret og standardiseret produktion. Ulden banede vejen for en anden banebrydende teknologi, farvning, da uld optager farve i langt højere grad end plantefibre. Hørproduktionen fortsatte på samme høje niveau. Nu handlede det også om reb og sejldug, da skibe fra ca. 2000 f.v.t. begyndte at bruge sejl til at navigere med i Middelhavet. Det er i den forbindelse interessant, at *histós* på græsk både betyder vævestol og mast.

Tekstilfibre kommer enten fra planteriget (hør, nælde, hamp, bomuld) eller fra dyreriget (uld fra får, geder, kamel samt silke fra silkeorme), og de kræver meget forskellig bearbejdning, før de kan spindes og væves. Hør er en etårig plante, som dyrkes med omhu, stænglerne høstes, tørres og rødnes (dvs. lægges i vand, og via kemiske processer nedbrydes de hårde lag i stænglerne, og de fine fibre kan separeres). Derefter følger en lang mekanisk proces, hvor taverne (fibre) bankes, renses, skættes og kæmmes. Det er tidkrævende og hårdt arbejde, men kræver også specialviden og behændighed, for fibrenes bearbejdning kommer til at definere trådens kvalitet.

Det samme gælder uldforarbejdningen, hvor fibre renses og kæmmes, til den ønskede kvalitet er opnået. I forarbejdningsprocessen af plantefibre og dyrefibre går en masse fibermateriale tabt, men til gengæld er de forarbejdede fibre mere værdifulde end det rå fibermateriale.

Bearbejdningen er ikke ufarlig. Støv fra plantefibre indeholder bakterier og sporer fra forrådnelsesprocessen, og de kan give lungelidelsen *byssinosis*; og i uld findes miltbrandsporer, som giver sygdommen videre til både dyr og mennesker.

Allerede fra slutningen af tredje årtusind f.v.t. inddeltes uld i Mesopotamien i fem kvaliteter, hvoraf den fineste var "første kvalitet" eller "kongelig kvalitet". Uld og hør udgjorde vigtige råmaterialer i de mykenske paladsøkonomier, som nøje overvågede høstudbyttet og det årlige afkast i uld fra paladsernes store fåreflokke. Kongen i det mykenske Knossos havde omkring 100.000 får under sin kontrol. De mange fårehyrder må have oparbejdet en specialiseret viden om krydsning af fåreracer for at opnå gode fiberkvaliteter og lam med uld i de ønskede farver.

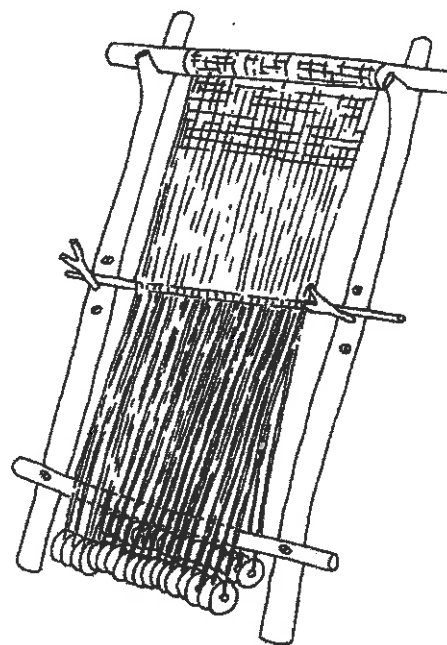
Fåreavl og den viden, der knyttede sig til den, fik derfor stor betydning for tekstilhåndværket. De romerske forfattere Plinius den Ældre og Columella interesserede sig indgående for tekstilfibre og skriver, at den bedste uld kommer fra Syditalien, særligt Apulien og Calabrien. Andre excellente ulddistrikter var Milet og Laodikea i Lilleasien. Den bedste hvide uld kom fra områderne langs Po-floden, sort uld kom fra Alperne, rødlig uld fra Lilleasien, og tarentinsk uld var mørk. (fig. 1)

For at producere tråd kunne man enten tage lange stykker plantefibre og sno enderne sammen, så man skabte en lang sammenhængende tråd. Eller man kunne spinde tråden, enten ved at sno fibre sammen mellem fingrene eller omkring en pind eller ved at benytte en ten med en tenvægt. Her trak man med håndens kraft fibre ud af et bundt fibre, og ved rotation og tyngdekraften drejedes et lille hjul på en pind, som tvang fibrene sammen til en fast tråd.

Det er ekstremt tidkrævende at spinde, og som tommelfingerregel kan man sige, at der skal spindes fem-ti timer, før man har garn nok til at væve i bare en time. Det kræver megen øvelse at kunne spinde en fast og homogen tråd, der ikke knækker og ikke har knuder, og endnu mere øvelse at spinde en sådan tynd tråd. Vi har lavet eksperimenter, som har vist, at det er tenvægten, som styrer trådens diameter, men det er i høj grad spindersken, som styrer trådens kvalitet. I forsøgene kunne vi vise, at man med en tenvægt, som vejer 18 gram, kan spinde ca. 50 meter tråd i timen, og af 100 gram fibre kan der spindes 600 meter tråd. Hvis der i stedet benyttes en tenvægt, som vejer otte gram, kan der spindes 40 meter tråd i timen, og af 100 gram fibre kan der spindes 1000 meter tråd.

Som Plinius skriver, var det at spinde hør ærefuldt – selv for mænd – men det var først og fremmest kvinder og børn, som tog sig af Oldtidens enorme garnproduktion. Unge piger ofrede deres spinderedskaber i templerne, for eksempel til Afrodite, og tenvægte findes som gaver i helligdomme som Nymfehelligdommen ved Akropolis i Athen. Det var et yndet motiv at afbilde en dydig kvinde, som spinder. Måske netop fordi spinding er så ekstremt tidkrævende, har det inspireret til myter og metaforer om liv og død. I mytologien er skæbnegudinderne kvinder, som spinder livets tråd, og som ved, hvornår den ender. I den græske mytologi kaldes de tre gudinder for Moirai, i den romerske for Fata og i den germanske for Norner.

De simple spindeteknikker har været i brug helt indtil senmiddelalderen, hvor man opfandt spinderokken, som satte spindehastigheden mærkbart op. Under den industrielle revolution var det de dampdrevne og mekaniserede spindemaskiner, som blev det ikoniske udtryk for en moderne, hurtig og effektiv teknologi. Men langt op i moderne tid fortsatte man med at spinde på en håndten eller på spinderok, når der skulle produceres stærkt og holdbart trendgarn.

Figur 2: Tegning af opstadvæv. © Danmarks Grundforskningsfonds Center for Tekstilforskning. Tegnet af Annika Jepson.

VÆVETEKNIKKER

Væveteknologi kræver viden om lige og ulige tal, og om hvordan geometri omsættes til binære mønstre. Tekstilteknologien kender vi fra de arkæologiske fund dels af tenvægte af sten eller brændt ler til at producere garn af forskellige tykkelser og kvaliteter, dels af vævevægte i brændt ler, som udspænder trendtråden og definerer, hvilken stofkvalitet der produceres på *opstadsvæven*, den opretstående væv. (fig. 2)

Men selv om det er meget almindelige fund, så har systematiske undersøgelser vist, at disse redskaber forsvinder i nogle perioder og i nogle egne, eller vi kan kun identificere vævevægte,

men ingen tenvægte og *vice versa*. Det viser os, at der gennem tiden også har været brug for alternative teknikker til at spinde og væve, og dette er sket med redskaber af træ, som ikke er bevaret i arkæologiske udgravninger.

Den *horisontale væv* kunne grækerne og romerne se anvendt i Ægypten og hele det sydlige Middelhavsområde (den bruges stadig af vævere i Yemen, Ægypten og Syrien). Opstadsvæven med vævevægte blev anvendt i Grækenland, Italien, Anatolien, og hele Central- og Nordeuropa.

En tredje type er den opretstående *to-boms-væv*, hvor trendtråden strammes af de to bomme (foroven og forneden) i stedet for vævevægte. Denne teknologi kendes allerede fra egyptiske afbildninger fra bronzealderen, hvor det menes, at syriske håndværkere introducerede teknologien for at lave billedvævninger, men den fortætter i brug i alle dele af Middelhavsområdet og efterlader sig desværre ingen direkte spor. På to-boms-væven kan man også vælge at spænde trendtråden hele vejen rundt om de to bomme, fra den øverste ned til den underste og op igen til den øverste bom: når man så væver, vil man få et rør-formet stykke stof, og det er netop grundlaget for kvindedragten *peplos* og *chiton*, som i princippet er store, brede, vævede 'rør', som kvinden træder ind i, løfter op og fæstner på skuldrene med dragtnåle. Alternativt kan disse dragter også laves af firkantede stofstykker, og er således åbne i den ene side.

Vævning er en enestående teknologi til mønstre. En lærredsvævning vil naturligt give striber og tern, så snart

Figur 3: Korinthisk arybal dateret i starten af 6. årh. f.v.t. 11,2 x 11,7 cm. På kanten ses typiske vævemønstre, og den kvindelige figur er klædt i en hvid (hør?) khiton og en kappe, sandsynligvis i uld, da uld kan farves i denne intense røde farve, enten med murex eller plantefarver. Bemærk den vævede bort både for neden og langs siderne af hendes kappe, som tyder på at kappen har været vævet på en opstadsvæv med en bred brikvævet startkant. J. Paul Getty Museum. Digital image courtesy of the Getty's Open Content Program.

Figur 4: Forsiden af søkølog for råhåndlener. Titus Aelius Euphrates og hans hustru Gaudemia Noene. I Paul Getty Museum. Romersk, dateret omkring 180 e.v.t. Digital image courtesy of the Getty's Open Content Program.

der ændres på trådenes farve eller tykkelse; en kipervævning vil automatisk give diagonale linjer og derfor mulighed for romber og trekanter. Vi ved fra bevarede tekstiler fra Grækenland, at væverne lavede spindemønstre, som betyder, at de kombinerer garn spundet venstre-om og højre-om, fordi fibrenes spinderetning fanger lyset forskelligt og derfor skaber nye visuelle effekter, ligesom vi kender det fra hvide damaskduge i dag. (fig. 3)

Ved en almindelig lærredsvævning bruges søller (løkker af garn bundet om en stok) til at trække hver anden trendtråd frem eller tilbage, for at islæt-tråden kan væves ind. Denne stok kaldes på græsk *kanon*, på latin *radius*, og det er ikke tilfældigt, at disse termer får en stor betydning i udvikling af videnskab, fordi de definerer og regulerer vævningen og kan tjene som symbol på organisation og klassifikation.

DET BREDERE BILLEDE

Netop fordi spinding, vævning, tråd og tekstil er nogle af menneskehedens ældste teknikker, har de formet andre senere teknikker, og de har også formet vores måde at betegne og organisere verden på. Platon beskriver statsmanden som en væver og den ideelle bystat som sammenvævet af borgere med forskellige karaktertræk:

”Nogle af disse naturer er mest rettet imod mandsmod, og deres faste karakter opfatter statsmandskunsten som sin vævetrend. Andre er rettet imod besindighed og gør brug af det velnærede, bløde, der – for at blive i billedet – ligner islætten, og statsmandskunsten forsøger at binde og flette disse modsat rettede størrelser sammen på den måde.” (*Statsmanden* 309b)

Samtalen afsluttes således:

”Lad os slå fast, at dette er fuldendelsen af den vævning, som den politiske handling kan frembringe, en jævn vævning, hvor den kongelige kunst forener modige og besindige mennesketyper i enighed og venskab, så deres liv kan være fælles, og hvor den fuldender det mest pragtfulde og storslåede væv, og svøber det om alle andre i staten, slaver som frie, beskytter dem med klædet, og så vidt det er muligt for en by at være lykkelig, styrer og leder den uden på nogen måde at give afkald på lykken.” (*Statsmanden* 311b, PSV II, 2010, oversat af Chr. Gorm Tortzen)

I de indoeuropæiske sprog ses hele verden ofte poetisk og metaforisk beskrevet som en vævning og himlen som et tekstil, der trækkes over os, når natten falder på. Natten, *nox* på latin, personificeres som en kvinde, der trækker en vævet kappe op over hovedet, et symbol på himlens stjerneetæppe. (fig. 5)

I den græske og romerske videnskab, særligt i astronomi, bruges tekstiludtryk og termer til at beskrive himmellegemer, Universet og kosmos med. Det viser os, hvordan tekstilteknikkerne har haft en formativ og normativ rolle i Antikkens opfattelse af teknologi og af verden.

Forkortet version af kapitlet ”Tekstiler i den Græsk-Romerske Oldtid” fra antologien *Ars labore*, som udkom i december 2016 på forlaget Orbis. Uddrag har været offentliggjort i Weekendavisen #48, 2/12 2016. Bogen er anmeldt i dette nummer side 63-65.

Figur 5: Bronzestatue af ung kvinde, muligvis personificering af natten, Nox. J. Paul Getty Museum. Romersk, dateret til 1. århundrede f.v.t. Digital image courtesy of the Getty's Open Content Program